У време када Влада Србије тек припрема државни буџет за идућу годину, у јавности се отворила расправа о граници јавног дуга државе од 45 одсто бруто друштвеног производа, договореној са Међународним монетарним фондом (Закон о фискалној одговорности), којој смо се, према подацима с краја септембра ове године, сасвим приближили са тренутним нивоом дуга од 14,75 милијарди евра, који је досегао 44,4 одсто очекиваног БДП-а ове године. Притом треба имати у виду да је јавни дуг 1. јануара ове године износио 12,2 милијарде евра, што значи да је само током ове године повећан за 2,55 милијарди евра. Иначе, од укупног јавног дуга око 85 одсто смо дужни у девизама. Ипак, када се погледа учешће јавног дуга Србије у њеном БДП-у, стиче се утисак да је она умерено задужена држава, јер је светски просек државне задужености већи од 100 одсто БДП-а. Но, већина академских стручњака плаши се наводно већ високе државне задужености, а мање их брине дубока рецесија која због несташице новца мучи српску привреду.

ИСПОД ЦРТЕ: У ствари, они који не верују у "здравље" званичних података о висини стварног јавног дуга (у девизама и динарима), а не верују ни у процене о висини годишњег БДП-а Србије, сматрају да је учешће јавног дуга већ прекорачило законску границу од 45 одсто. Тако, на пример, професор др Млађен Ковачевић одрешито каже: "Тврдим да је то много више" ("Политика", 31. октобар 2011). Мада не објашњава ову своју тврдњу, Ковачевић можда мисли да у рачун нису узети сви "државно гарантовани" зајмови или "неисплаћени дугови" јавних предузећа код куће и у иностранству или, можда, сматра да је ниво БДП-а Србије "надуван" како би у њему било више места за нове кредите код наших и страних банака. Или је чак, можда је и то у питању, сагласан са онима који мисле да се девизни курс евра према динару "вештачки" одржава на ниском нивоу (теорија прецењеног динара) како би изражени БДП у еврима изгледао виши. Оно што се Ковачевићу, међутим, не може оспорити јесте чињеница коју наводи – да и достигнути ниво јавног дуга од 14,75 милијарди евра већ подразумева годишње отплате које износе преко 10 одсто БДП-а Србије. Дакле, на "кредитне рате" већ одлази

више него дупло више новца од висине буџетског дефицита који нам је одобрен идуће године (4,5 одсто).

Заправо, цео проблем није "академски", него је драматичан, јер се он мора посматрати у светлу питања да ли се Србија и у наредним годинама може извући из рецесије без јачег привлачења спољне акумулације, то јест да ли она без нових и већих зајмова у иностранству може у наредном раздобљу постићи стопу раста и "одрживог привредног развоја" од најмање четири одсто годишње. Споменутим Ковачевићевим упозорењима на неки начин се супротставио Топлица Спасојевић (у истом тексту "Политике") који је приметио да "државе Европске уније подстичу економски раст и по цену задуживања преко зацртане границе и до 60 одсто БДП-а", док се код нас рестриктивним мерама "сече грана на којој седимо", пошто без нових државних инвестиција, уз знатну уздржаност пословних банака, неће бити новог запошљавања и стварања нове вредности.

У прилог Спасојевићевом ставу иду и анализе Ерсте групе, која је утврдила да је ниво дуга држава у еврозони 2010. године износио 83 одсто БДП-а, док је у региону Централне и Источне Европе тај просек око 50 одсто – а Србија је, дакле, знатно испод обе границе. Проблем је што она спада у велику групу земаља са маскираним, структурним фискалним и платнобилансним дефицитима који се, изгледа, не смањују, док су у том правцу у Чешкој, Румунији, Мађарској и Хрватској у последњих годину дана остварена знатна побољшања. На пример, "дефицит текућих трансакција" у Хрватској смањен је током ове године са 7 на 1,4 одсто БДП-а ("Данас", 24. октобар 2011). Истовремено, буџет Србије, а вероватно и платни дефицит, током јесени повећавају оптерећење текућег БДП-а.

На пример, буџетски дефицит државе у септембру је увећан чак за три милијарде динара и ове године је досегао износ од 101 милијарду динара (преко милијарду евра). Кад се боље погледа, баш у протеклом септембру, за камате на кредите којима је покривен јавни дуг плаћено је 4,46 милијарди динара, чак 2,19 милијарди динара више него у августу ("Дневник", 20. октобар 2011).

ЈАВНИ ДУЖНИЦИ: Главни проблем Србије, у овом контексту, остаје веома ниско учешће извоза у њеном БДП-у (27 одсто), па је њен њен јавни дуг скоро двоструко већи од прошлогодишњег извоза, нешто мањег од 7,5 милијарди евра. Тако да када се упореде јавни дугови Србије (14,75 милијарди евра) са јавним дуговима Хрватске (20 милијарди евра) и Словеније (16 милијарди евра) – треба имати на уму и способност враћања тих дугова – а учешће извоза у БДП Словеније је, на пример, 85 одсто, као што

је и Хрватска, ако не статистички, онда реално, ту негде поред Словеније (кад би се туристички девизни прилив књижио као оно што јесте – извоз). У том смислу, иако је јавни дуг Србије релативно нижи него код ових комшија, способност враћања тих дугова је очигледно мања. У том правцу Павле Петровић, шеф нашег Фискалног савета, упозорава да је тенденција пораста учешћа јавног дуга у БДП-у Србије таква да би он већ 2015. године, ако се ништа не промени, досегао учешће од 60 одсто, што би опасно умањило кредитну способност Србије на финансијским тржиштима. О томе би се, наравно, могло дискутовати, под претпоставком да се верује да се у Србији нешто може променити. А морало би.

Занимљиво је погледати структуру и промене у структури целог спољног дуга Србије, који је на крају јула ове године износио 23,11 милијарди евра (а данас је вероватно изнад 24 милијарде евра). Наиме, уочљиво је да у тој структури расте учешће јавног сектора, а опада учешће приватног. На крају 2010. године, приватни сектор је дуговао иностранству 14,71 милијарду евра, а јавни сектор 9,07 милијарди евра – а на крају јула 2011. године, приватни сектор је дуговао 13,61 милијарду, а јавни 9,50 милијарди евра. До данас се тај однос сигурно погоршао на штету приватног сектора, па се може проценити да јавни сектор у спољном дугу сада већ учествује са око 50 одсто, што је још један доказ да "државна привреда" и концепт "државне економије" одолевају наизглед континуираним реформама у Србији.

Мада не располажемо тачним подацима, сигурно је неповољна и структура јавног дуга у погледу субјеката задуживања – то јест лавовски део јавног дуга задужила је "државна централа", пре свега за покриће буџетског дефицита (пре свега за покриће дефицита пензионих и здравствених фондова) или су то дугови јавних предузећа на "националном нивоу". Ако се право на спољно задуживање "децентрализује" (Нови Сад је већ расписао продају комуналних обвезница у висини од 10 милиона евра, а и други градови се на то спремају), многи сматрају да ће се пораст јавних дугова веома убрзати, као да се "централна брзина" није већ добрано доказала и као да је свака децентрализација пошаст за Србију. У суштини, најофанзивнији "јавни дужници" су републичка јавна предузећа. На пример, "Путеви Србије" већ су објавили да су ове године затражили нови спољни зајам од 300 милиона евра – што би значило да Влада Србије оно што избаци из буџета, касније "гарантује" својим предузећима. Дакле, капитална улагања у буџету падају, јер се селе у дужнички портфељ републичких јавних предузећа, која привреди дугују 38 милијарди динара (а од становништва потражују преко 120 милијарди динара), што вероватно није регистровано у "књизи јавног дуга".

Истина, премијер Мирко Цветковић је недавно (25. октобар) у Скупштини Србије изнео тезу да отпис дугова јавних предузећа од 700 милиона евра, коме се сада прибегава, "неће повећати јавни дуг државе, јер их је Србија већ укључила у своје обавезе и

редовно их сервисира". Ваља навести и структуру тих отписаних дугова, насталих још пре 1990. године, јер та структура на известан начин сугерира слику структуре јавног дугог према његовим корисницима и данас. Већ споменутим "Путевима Србије" отписује се 466 милиона евра и 43 милиона долара, "Железницама Србије" 182 милиона евра и 15 милиона долара, итд. Дакле, не може се рећи да се јавно задуживање искључиво одвија у корист буџетске потрошње – знатан део иде и на одржавање инфраструктуре.

Потезање приче о јавном дугу Србије данас има и своју "предизборну димензију", јер се појачано задуживање државе стално повезује са сумњама да ће владајућа коалиција негде "узајмити изборну победу". Но, ако пара сада нема у земљи, сутра ће их бити још мање, ако за неопходно оживљавање привредне коњунктуре данас нешто не узајмимо било где и по било коју цену и то покушамо продуктивно да пласирамо. Проблем уопште није академски, него егзистенцијални.

(Време, 3. новембар 2011)